

Πρόλογος

Στο βιβλίο: Μπάμπης Μαυρίδης «*Κυρίαρχος Λόγος και Κοινωνικός Αποκλεισμός – Τα πεδία της Πολιτικής, της Επιστήμης και της Εκπαίδευσης*».

Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2007

Τον τελευταίο καιρό μειώθηκαν αισθητά οι δημοσιεύσεις για τον κοινωνικό αποκλεισμό, γεγονός που αποδεικνύει για άλλη μια φορά ότι ο βαθμός ενασχόλησης των επιστημόνων με ένα φαινόμενο εξαρτάται άμεσα από τις προτεραιότητες των χρηματοδοτών τους. Γνωρίζουμε για τη συγκεκριμένη περίπτωση ότι ήταν το πλήθος των σχετικών πρωτοβουλιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990) εκείνο που κέντρισε και προσέλκυσε το ενδιαφέρον των ερευνητών, και συμπεραίνουμε ότι η φτώχεια που χαρακτηρίζει σήμερα το τοπίο των εκδόσεων σχετικής θεματολογίας αντικατοπτρίζει την απόθεση του θέματος από την ημερήσια διάταξη των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό όμως που επιβάλλεται να υπογραμμιστεί είναι ότι η εναλλαγή έξαρσης και ύφεσης του ερευνητικού ενδιαφέροντος για ένα θέμα δεν είναι πουθενά αλλού τόσο εντυπωσιακή και τόσο εύκολα αναγώγιμη στις πηγές χρηματοδότησης όσο στην περίπτωση του κοινωνικού αποκλεισμού. Επιστήμονες που ποτέ στη ζωή τους δεν είχαν ενδιαφερθεί για τους κοινωνικά αποκλεισμένους, και ίσως δεν είχαν προσέξει την ύπαρξή τους, βρέθηκαν ξαφνικά να σχεδιάζουν ερευνητικά προγράμματα, να οργανώνουν συνέδρια «δημοσιοποίησης των προϊόντων της έρευνάς» τους και, τέλος, να αναλαμβάνουν ρόλο ειδικών επιστημονικών συμβούλων στο πλαίσιο της πολιτικής που αποσκοπεί, δήθεν, στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Ήταν σαν το ενδιαφέρον που δείχνουν οι λάτρεις του αθλήματος της ιστοσανίδα στην εμφάνιση τεράστιων κυμάτων σε μια παραλία: τους προσελκύουν για μικρό χρονικό διάστημα ως δυνατότητα να απολαύσουν το άθλημά τους σε πρωτοφανέρωτες συνθήκες και, μετά την απολαυστική πρώτη εμπειρία, τους αφήνουν αδιάφορους ως προς τις διαρκείς επιπτώσεις τους στους κατοίκους της περιοχής. Υπάρχουν άνθρωποι που ακόμη και σ' ένα τσουνάμι ενδιαφέρονται μόνον για εκείνες τις πτυχές του που αποφέρουν κέρδος. Αυτό ισχύει και για το χώρο της έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες.

Σε φάση ύφεσης του ενδιαφέροντος για τον κοινωνικό αποκλεισμό (δηλαδή, σε φάση ύφεσης του ενδιαφέροντος για τους κοινωνικά αποκλεισμένους) εκδίδεται το βιβλίο του Χαράλαμπου Μαυρίδη, αποδεικνύοντας, μάλλον χωρίς πρόθεση, ότι η

ενασχόληση των κοινωνικών επιστημόνων με ένα φαινόμενο εξαρτάται πολύ συχνά από τους χρηματοδότες -αλλά όχι πάντα. Υπάρχουν ακόμη επιστήμονες που προσελκύονται στη διερεύνηση κάποιων κοινωνικών φαινομένων αποκλειστικά και μόνον επειδή αναγνωρίζουν σ' αυτά κοινωνικά προβλήματα, με την ύπαρξη των οποίων δεν βολεύονται.

Κοινωνικό πρόβλημα είναι ένα φαινόμενο του οποίου η ύπαρξη και, κυρίως, η αναπαραγωγή και η διαίωσιση οφείλονται σε πράξεις ή/και παραλείψεις της οργανωμένης κοινωνίας, και το οποίο γενικά, τουλάχιστον στο επίπεδο των διακηρύξεων, θεωρείται ανεπιθύμητο. Με την έννοια αυτή αποτελούν κοινωνικό και όχι φυσικό φαινόμενο ακόμη και οι καταστροφές από τους σεισμούς, καθώς είναι οι παραλείψεις εκείνες που οδηγούν στους θανάτους και όχι απλώς το μέγεθος των σεισμών. Αλλιώς, πώς θα μπορούσε να εξηγήσει κανείς τις τεράστιες διαφορές στις επιπτώσεις του εγκέλαδου όταν αυτός πλήττει φτωχές και πλούσιες περιοχές; Σ' ένα πλαίσιο αυτής της μορφής εντάσσεται και ο προβληματισμός του Χαράλαμπου Μαυρίδη για την ύπαρξη και τη δυνατότητα καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού.

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που, με τον τρόπο που τον αντιλαμβάνονται και τον ορίζουν, προσδίδουν στον κοινωνικό αποκλεισμό χαρακτηριστικά φυσικού φαινομένου. Κατά κανόνα τον ταυτίζουν με τη φτώχεια, την εκμετάλλευση, το ρατσισμό, τη θρησκευτική καταπίεση και, γενικά, με όλες τις περιπτώσεις θεσμικών μέτρων ή/και κοινωνικών συμπεριφορών που εμφανίστηκαν ποτέ στην ιστορία της ανθρωπότητας και είχαν ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση κάποιων ατόμων ή ομάδων. Αυτή η προσέγγιση αργά ή γρήγορα οδηγεί σε συλλογισμούς γύρω από την –«ατελή»!- φύση του ανθρώπου και περιορίζεται ως προς την καταπολέμησή του σε εκκλήσεις προς την εκπαίδευση και την ηθική. Διαβάζοντας το παρόν βιβλίο γρήγορα διαπιστώνει κανείς ότι στο παραπάνω πλαίσιο ακόμη και η βροντερή καταδίκη του κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να συμβάλει εντέλει στην παρεμπόδιση της καταπολέμησής του. Το ερώτημα «πώς μπορεί να συμβαίνει αυτό;» βρίσκεται στο επίκεντρο του βιβλίου. Για την ακρίβεια, το αντικείμενο της έρευνας του Χαράλαμπου Μαυρίδη είναι η λειτουργία του λόγου και της ρητορείας για τον κοινωνικό αποκλεισμό στην κοινωνία και στην πολιτική και οι επιπτώσεις τους στις πολιτικές καταπολέμησής του.

Είχα την τύχη να παρακολουθήσω την γένεσή του βιβλίου από τη στιγμή που ο συγγραφέας αναρωτήθηκε για πρώτη φορά σχετικά με τους λόγους που οδηγούν

επιστήμονες και πολιτικούς στην επιλογή ενός -και στην απόρριψη ενός άλλου- ορισμού του κοινωνικού αποκλεισμού (με δεδομένο ότι η επιλογή ενός ορισμού προδιαγράφει και τον τρόπο ενασχόλησης μαζί του). Η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν είναι ποτέ εύκολη όταν κανείς αποφεύγει –από θέση αρχής- την υποτίμηση των γνώσεων και της νοημοσύνης των άλλων, και, ταυτόχρονα, αρνείται –πάλι από θέση αρχής- τις θεωρίες συνομοψίας. Όμως ακόμη πιο δύσκολη γίνεται η αναζήτηση της σωστής απάντησης όταν ο ερευνητής είναι πεπεισμένος για την «ανωτερότητα» -στον τομέα της περιγραφικής ακρίβειας, της ερμηνευτικής εμβέλειας, της ικανότητας πρόβλεψης και της σημασίας της για την πράξη- του ορισμού που ο ίδιος χρησιμοποιεί –γεγονός που ισχύει στην περίπτωση του Χαράλαμπου Μαυρίδη.

Είναι αλήθεια ότι στην έρευνά του συμερίζεται και χρησιμοποιεί τον ορισμό που διαμορφώθηκε και χρησιμοποιείται στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η ίδια συγγένεια αναδεικνύεται στα εργαλεία της έρευνάς του: χρησιμοποιεί την κριτική ανάλυση λόγου και την κριτική της ιδεολογίας, δηλαδή μεθόδους και τεχνικές που επίσης είναι οικείες στον ιδιαίτερο πανεπιστημιακό χώρο από τον οποίον προέρχεται. Γι' αυτόν το λόγο το βιβλίο του, παρόλο που έχει τα στοιχεία ενός εντελώς αυτοτελούς έργου, δεν είναι «ξεκομμένο» πόνημα ενός μεμονωμένου ερευνητή, αλλά αποτελεί πολύτιμη συνεισφορά σε ένα εγχείρημα συστηματικής διερεύνησης των μηχανισμών που συμβάλλουν στη γέννηση και την αναπαραγωγή του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το «σφιχτό» κείμενο δεν επιτρέπεται να τρομάξει, διότι, όταν αρχίζει να το διαβάζει κανείς, διαπιστώνει ότι έχει τις χάρες ενός αποστάγματος. Η εκτίμηση αυτή πρέπει να κατανοηθεί κυριολεκτικά, καθώς το βιβλίο αποτελεί, πράγματι, «απόσταγμα» της έρευνας του Χαράλαμπου Μαυρίδη, η αποτύπωση της οποίας στην αρχική της μορφή, δηλαδή με το σύνολο των δεδομένων και των συλλογισμών που τεκμηριώνουν τα πορίσματα, ξεπερνά τις δύο χιλιάδες σελίδες. Τα δεδομένα που παραλείφθηκαν (για ν' αποκτήσει το βιβλίο μια πιο προσιτή μορφή) φυλάσσονται στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης και είναι διαθέσιμα σε όσους ερευνητές και όσες ερευνήτριες επιλέγουν να μην εξαρτώνται από τις εκάστοτε διαθέσεις των χρηματοδοτών, αλλά ενδιαφέρονται να μελετήσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό με στόχο τη διαμόρφωση μιας ανθρώπινης κοινωνίας.

Γιώργος Τσιάκαλος